

Sakari Siltala

Puun ja kuoren välissä – Metsäliitto, puumarkkinat ja suomalainen yhteistyökaptalismi 1980-luvun alkuvuosina

Suomen taloutta ohjasi aina 1980-luvulle voimakas yhteistyön pohjavirtaus. ”Tuhoisaa” kilpailua rajoittava yhteistyökaptalismi ilmeni käytännössä kartelleina ja löyhempinä liike-elämän yhteenliittyminä. Järjestelmä oli rakennettu valtiokoneiston poliittisella tuella maan talouden pönkittämiseksi. Kansantaloudellisesti tärkeässä metsäteollisuudessa yhteistyön virta oli niin voimakas, että se veti uomaansa nekin liike-elämän osat, joita pyrittiin pitämään ulkopuolella. Vuoksessa oli kuitenkin sivu-uomia ja akanvirtoja. Sakari Siltala avaa artikkelissaan yhteistyökaptalismin dynamiikkaa metsäteollisuudessa ja puumarkkinoilla. Fokus on metsänomistajien osuuskunnassa Metsäliitossa.

Metsäteollisuus toimi 1980-luvulle tultaessa vakiintuneilla yhteisillä foorumeilla. Ala ratkoi yleisiä ongelmia, hoiteli yhteiskuntasuhteita ja piirsi tulevaisuuden kuvioita Metsäteollisuuden Keskusliitossa. Metsätuotteita myivät maailmalle myyntiyhdistykset eli vientikartellit, joita yhtiöt rakensivat paitsi kansallisina myös pohjoismaisina organisaatioina. Yhtiöt päättivät yhdessä Suomen Pankin kanssa puukiintiöiden jakamisesta sekä investointiluvista. Tutkimus- ja kehitystyötä teki yhteinen Keskuslaboratorio. Ostokartellit hankkivat raaka-aineita, yhteisyritykset jakoivat riskejä. Talouselämän vaikuttajat ja vuorineuvokset istuivat omia valtapiirejään rakentaneiden pankkien ja vakuutusyhtiöiden hal-

lituksissa sekä kävivät samoissa hirvijahdeissa ja saunailloissa. Hyvä veli -verkostot olivat laajat ja tiheät ja ulottuivat virkamiehiin ja poliitikoihin. Järjestelmällä oli valtion suojelus. Yhteistyön kulttuuri oli voimissaan.¹

Kun tehokkaita kilpailulakeja ei ollut, yhteistoimintaa ei juuri rajoitettu. Kaikki oli useimmiten pykälien mukaista ja myös kansantaloudellisessa katsannossa edullista, minkä takia valtio suhtautui sallivasti ja monin tavoin tukikin metsäteollisuuden kartelleja ja yhteenliittymiä. Nykyään salaliitoiksi käsitetyt kartellit olivat maan ja maanosankin tapa. Kriisiaikojen sääntelystä rakentunut ja perustaltaan ehjänä 1980-luvulle säilynyt korporatistinen hallintomalli oli luonut Suomeen suurteollisuuden, valtiovallan ja etujärjestöjen kolmiyhityden, jossa metsäteollisuuden sana painoi paljon. Ala oli niin vahvan poliit-

1. Järjestelmän synnystä ks. Markku Kuisma, Government action, cartels, and national corporations. The development strategy of a small peripheral nation during the period of crisis and economic disintegration in Europe. (Finland 1918–1938). *Scandinavian Economic History Review* 41:3 (1993), 242–268; Karl-Erik Michelsen & Markku Kuisma, Nationalism and industrial development in Finland, *Business and Economic History* 22 (1992), 343–353; Markku Kuisma, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. SKS 2006, 1993, 614–626, 664–672, 690–692; Kai Häggman, *Metsän tasavalta. Suomalainen metsäteollisuus politiikan ja markkinoiden ristiaallokossa 1920–1939*. SKS 2006, 78–79, 150–162; Juhana Aunesluoma, *Paperipatruunat. Metsäteollisuus sodassa ja jälleenrakentamisessa 1939–1950*. SKS 2007, 22–25, 101–180, 229–231; Niklas Jensen-Eriksen *Läpimurto. Metsäteollisuus kasvun, integraation ja kylmän sodan Euroopassa 1950–1973*. SKS 2007, 97–102, 158–193, 334–345; Niklas Jensen-Eriksen, *Metsäteollisuus, markkinat ja valtio 1973–1995*. Teoksessa Markku Kuisma (toim.) *Kriisi ja kumous. Metsäteollisuuden murros 1973–2008*. SKS 2008, 111–115, 171–178; Jari Ojala, Pankkileireistä kansainvälisiin jättiyhtiöihin. Teoksessa Markku Kuisma (toim.) *Kriisi ja kumous. Metsäteollisuus ja maailmantalouden murros 1973–2008*. SKS 2008, 194–196; Juha Näsi, Historiallis-strateginen lähestymistapa suomalaisen metsäteollisuuden kehkeytymiseen. Teoksessa Juha Näsi, Juha-Antti Lamberg, Jari Ojala & Pasi Sajasaalo, *Metsäteollisuusyritysten strategiset kehityspolut*, Tekes 2001, 14–15.

tisen kiinnostuksen kohde, että järjestelmään muodostui epäterveitä piirteitä. Metsäsektori saattoi pyrkiä lobbauksella vaikuttamaan esimerkiksi valuuttakursseihin tai presidentinvaaleihin. Koordinoidussa taloudessa yhtiöiden välistä yhteistyötä pidettiin tarpeellisenä työkaluna kapitalismin ylilyöntien estämisessä, yritysten itsensäätelyssä sekä ennen kaikkea vakauden ja ennustettavuuden luomisessa. Kartellit olivat osa normaalia liiketoimintaa tai sen rajoittamista, eivät vain hinnankorotuksiin tähtäävää vehkeilyä, kähmintää tai suhmurointia – saati sitten jotakin rikollista.²

Ensimmäisen ja toisen maailmansodan välistä aikaa on pidetty kartellien kultakautena ja Suomea maailman kartellisoituneimpana maana.³ Kartellit katosivat maasta vasta Euroopan unioniin liittymisen alla 1990-luvulla. Pelkästään kartelleista ei silti ollut kyse. Suomalainen talousjärjestelmä rakentui paljon laajemmalle ja myös epämääräisemmälle yhteistyön kulttuurille, joka ei monissa muodoissaan taipunut vain kartellin otsikon alle. Yhteistoiminnan kirjo koostui institutionalisoituneista käytännöistä ja muodollisista yhteenliittymistä, mutta myös epävirallisista yhteyksistä, verkostoista, kytköksistä ja sukulaissuhteista sekä valtion sääntelee-

mästä talouselämästä ja tuesta liike-elämän yhteistyölle. Tällaista yhteistyölle perustuvaa talousmallia on tunnetuimmillaan edustanut toista maailmansotaa edeltävän ajan Saksa, jonka mukaan yrityshistorioitsija Alfred D. Chandler Jr. on nimittänyt järjestelmää yhteistyökapitalismiksi (*cooperative capitalism*⁴). Termi sopii hyvin kuvaamaan yhteistyön läpitunkeman 1980-luvun Suomen talousmallia, johon tosin sekoittui piirteitä kansallisesta kapitalismista (valtion vahvasta roolista talouselämässä) sekä pankki-johtoisuudesta.⁵

Yhdysvalloissa kartellit ja muut yritysten väliset kilpailua rajoittavat sopimukset kieltävät antitrustilait säädettiin jo 1900-luvun vaihteen molemmin puolin (Sherman Act 1890, Federal Trade Commission Act 1913, Clayton Act 1914). Vasta toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltojen kasvava vaikutus Euroopassa muun muassa Marshall-avun kautta toi antitrustilakien vaikutuksen Eurooppaan. Entiset yhteistyön muodot työntyivät syrjään.⁶ Kehityskulut olivat useimmissa valtioissa samansuuntaisia, mutta maanosan taloudet avautuivat kilpailulle eritah-
tisesti ja eri tavoin yhteistyötä tekevien tahojen

2. Jeffrey Fear, Cartels. Teoksessa Geoffrey Jones & Jonathan Zeitlin (toim.) *The Oxford Handbook of Business History*, Oxford: Oxford University Press 2008, 268–292; Susanna Fellman, Kilpailupolitiikka koordinoidussa markkinataloudessa. Kartelli- ja kilpailulainsäädäntö Suomessa 1958–1988 institutionaalis-taloushistoriallisesta näkökulmasta. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 106:2 (2010), 141–161; Susanna Fellman, Growth and investment. Finnish capitalism, 1850s–2005. Teoksessa Susanna Fellman ym. (toim.) *Creating Nordic Capitalism. A Business History of a Competitive Periphery*. Palgrave Macmillan 2008, 139–217. Koordinoidusta taloudesta ks. Peter A. Hall & David Soskice (toim.) *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford University Press 2010.

3. Harm G. Schröter, Cartelization and decartelization in Europe, 1870–1995. Rise and Decline of an Economic Institution. *Journal of European Economic History* 25 (1996), 129–156.

4. Alfred D. Chandler Jr, *Scale and Scope. The Dynamics of Industrial Capitalism*. The Belknap Press of Harvard University 1990. Chandler hahmottaa kolme kapitalismin tyyppiä: saksalaisen yhteistyökapitalismin, amerikkalaisen kilpailukapitalismin sekä brittiläisen ”henkilökapitalismin”, jossa yhtiöt henkilöityvät vahvoihin johtajiin. Peter A. Hall ja David Soskice jakavat markkinataloudet kahteen ideaalityyppiin, liberaaliin (mallina Yhdysvallat) ja koordinoituun (Saksa, myös Suomi). Jako tukee pitkälti Chandlerin teesejä. Ks. Peter A. Hall & David Soskice, An Introduction to Varieties of Capitalism. Teoksessa Peter A. Hall & David Soskice (toim.) *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford University Press 2001, 1–68.

5. Kansallisesta kapitalismista ja finanssikapitalismista ks. Markku Kuisma, *Kahlittu raha, kansallinen kapitalismi. Kansallis-Osake-Pankki 1940–1995*. SKS 2004; Kuisma 2006; Michelsen & Kuisma 1992; Ojala 2008, 196.

6. Ks. esim. Wyatt Wells, *Antitrust & The Formation of the Postwar World*. Columbia University Press 2002 sekä Tony Freyer, *Antitrust & Global Capitalism, 1930–2004*. Cambridge University Press 2006.

poliittisesta vaikutusvallasta ja yhteistyön traditioiden sitkeydestä riippuen. Näitä sekä poliittisia ja taloudellisia suhdanteita seurailleen muotoutui laaja kirjo markkinatalouden malleja, joissa suhtautuminen kilpailuun ja yhteistyöhön vaihteli. Saksan perinteisesti kartellit salliva ilmapiiri kiristyi pian sodan jälkeen, kun taas Sveitsissä yhteistyö sallittiin vielä 1990-luvun lopulla. Myös Hollanti, Belgia ja moni muu Euroopan valtio sääti antitrustilakinsa myöhään, Suomi vasta 1980-luvulla sääntelytalouden kahleiden murtuessa.⁷ Aikaisemmat säädökset tai jo 1940-luvulla perustettu kartellikomitea olivat ponnottomia, voimaa ja puuttumisen halua vaila. Heikkoja kartellilajeja valvoivat läheisissä suhteissa olevat viranomaiset ja talouselämän ja maatalouden etujärjestöt, eivät poliitikot tai kulluttajien edustajat. Ensimmäinen varsinainen kilpailulaki, löyhä sekin, säädettiin vasta 1988. Eurooppalaisen integraation tiivistyminen ei kiristänyt kilpailulakeja yhteisen normiston mukaisiksi ennen vuotta 1992. Elettiin yhä voimakkaasti yhteistyökaptalismia aikaa.⁸

Akateemista empiiristä perustutkimusta eurooppalaisesta yhteistyökaptalismista on tehty toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta melko vähän. Usein on tyydytty toteamaan, että kartellien kulta-aika Euroopassa päättyi sotaan, jonka jälkeen niiden merkitys väheni ja yhteistyö pääosin lopahti; tutkimus on siksi perinteisesti keskittynyt aikaan ennen sotia.⁹ Sittemmin on to-

dettu, että useissa maissa kilpailua hillitsevä ja markkinoita vakauttava yhteistyön kulttuuri kuoli vielä vuosikymmeniä sodan jälkeen, aina 1980–1990-luvun vaihteeseen saakka. Suomessa tutkimusta on tehty juuri metsäteollisuuden ja sen institutionaalisen ympäristön osalta. Markku Kuisma on tutkinut erityisesti niin sanottua kansallista kaptalismia eli talousnationalismia, metsäteollisuutta ja pankkisektoria. Niklas Jensen-Eriksen on tarkastellut metsäteollisuuden monitasoista yhteistyötä ja kartelleja ja Susanna Fellman suomalaisen kilpailulainsäädännön kehittymistä ja talousjärjestelmän erityispiirteitä. Juha Näsi, Juha-Antti Lamberg, Jari Ojala, Pasi Sajasalo ja Pentti Sierilä ovat selvittäneet metsäteollisuuden strategioita, yhteistyötä ja alliansseja monissa projekteissaan sekä yhdessä että erikseen. Markku Lammi on tutkinut koko tiivistä metsäklusteria. Kari Liljan, Keijo Räsänen ja Risto Tainion tutkimukset Suomen metsäsektorista ja talousjärjestelmästä käsittelevät myös osaltaan teollisuudenalan yhteistyötä. Mainittakoon vielä Jussi Raumolinin tutkimukset, Sakari Heikkisen Finnmap- ja Sinikka Laihon Finnboard-historiat sekä Rauno Ruskon puumarkkinoita käsittelevä väitöskirja.¹⁰ Näistä

7. Harm G. Schröter, Cartelization and decartelization in Europe, 1870–1995. Rise and Decline of an Economic Institution. *Journal of European Economic History* 25 (1996), 129–156; Harm G. Schröter, *Americanization of the European Economy. A compact survey of American economic influence in Europe since the 1880s*. Springer 2004, 67–71; Bram Bouwens & Joost Dankers, The Invisible Handshake. Cartelization in the Netherlands, 1930–2000. *Business History Review* 84 (2010), 751–771.

8. Fellman 2008; Fellman 2010; Matti Purasjoki & Juhani Jokinen, *Kilpailupolitiikan odotukset, saavutukset ja haasteet*, Kilpailuvirasto 2001, <http://www.kilpailuvirasto.fi/cgi-bin/suomi.cgi?sivu=kilpailupolitiikan-odotukset.html> (15.8.2012).

9. Tämän toteavat mm. Harm G. Schröter, Jeffrey Fear sekä Niklas Jensen-Eriksen teoksissa Harm G. Schröter, 1997 *Small European nations and cooperative capitalism in the twentieth century*. Teoksessa Alfred D. Chandler Jr., Franco Amatori & Takashi Hikino (toim.) *Big business and the wealth of nations*, Cambridge University Press 1997, 196; Jensen-Eriksen 2009, 144; Fear 2008, 279, 281.

10. Ks. esim. Kuisma 2006; Kuisma 2004; Jensen-Eriksen 2007; Jensen-Eriksen 2008; Näsi, Lamberg, Ojala & Sajasalo 2001; Ojala 2008; Juha-Antti Lamberg, Juha Näsi, Jari Ojala & Pasi Sajasalo (toim.) *The Evolution of Competitive Strategies in Global Forestry Industries. Comparative Perspectives*. Springer 2006; Juha-Antti Lamberg, *Strategic Action and Path Dependence. Profiles and Archetypes of Competitive Behaviour in a Global Industry*. Helsinki University of Technology 2005; Pasi Sajasalo, *Strategies in Transition. The Internationalization of Finnish Forest Industry Companies*. University of Jyväskylä 2003; Juha Näsi, Pasi Ranta & Pasi Sajasalo, *Metsäteollisuuden megamuutos. Pelinäkökuulmainen analyysi suomalaisen metsäteollisuuden kehkeytymisprosessista 1985–1996*. University of Jyväskylä 1998;

laajoistakin tutkimuksista huolimatta yhteistyökaptalialismin suuri merkitys Suomen talous- ja yrityshistoriassa perusteleeh yhä syvemmän empiirisen pureutumisen. Näin on ehkä erityisesti, kun fokus on metsäteollisuusentän ”epäsäätyisessä” toimijassa Metsäliitossa.

Artikkeli avaa suomalaisen yhteistyökaptalialismin dynamiikkaa metsäteollisuudessa ja puu-markkinoilla 1980-luvun alussa. Fokus on vuosissa 1983–1984. Tapahtumarikkaiden vuosien käänteisiin tiivistyy olennaisia piirteitä yhteistyön ja kilpailun suhteesta. Metsäliiton ja yksityistä pääomaa edustavan yhtiömuotoisen metsäteollisuuden välit kärjistyivät osuuskunnan järjestettyä puunhankintaorganisaationsa uusiksi 1983. Riitoja kiihdytti teollisuuden epäonnistunut markkinointitempaus ”Metsän Vuosi”, MTK:n julistama puukauppasaarto sekä kariutuneet hintasopimusneuvottelut. Näissä tunnelmissa aloitti myös teollisuuden puukauppaohjelma SÖPU sekä koko sektorin metsäpoliittinen ohjelma ”Metsä 2000”. Seuraavana vuonna 1984 teollisuus käynnisti ”Suomi elää metsästä”-kampanjansa. Samoihin aikoihin toteutui perinteisiä raja-aitoja rikkova yrityskauppa, jossa Metsäliitto osti osuuden yksityisestä sahasta ja valtasi kilpailijoiden alaa puu-markkinoilla. Oli alkamassa 1980-luvun fuusioiden ja konsolidaation kausi, jossa pankkifääreihin ja valtiopiireihin jakautuneita yhtiöitä ajautui yhteen, tuli myydyksi ja järjesteltyksi uudelleen.¹¹ Kaikesta riitelystä ja kiihtyväästä kilpailusta huolimatta väkevät yhteistyön traditiot ja konsensuksen kulttuuri vetivät puu-markkinoiden vastapuolet, Metsäliiton ja yksityisen teollisuuden, yhteen sopimaan puukaupan suuntaviivoista. Syntyivät niin kutsutut rationalisointisopimukset. Vastentahtoisesti tehdyt mutta välttämättömiksi nähdyt kartelli-järjestelyt kuvaavat osuvasti yhteistyökaptalialismin luonnetta – sekä toteutuneina 1982 ja 1984 että kiistoihin kaatuneena ”Metsän Vuonna” 1983.

Artikkeli perustuu arkistomateriaaliin sekä haastatteluihin. Päälähteinä ovat Metsäliitto-

konsernin hallintoelinten pöytäkirjat, liitteet ja muistiot sekä tiettyjen konsernin 1980-luvun keskeisten johtohahmojen haastattelut (8 henkilöä), joihin viittaaan anonymisti. ”Metsäliittolaisista näkökulmaa” täydentävät Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton MTK:n metsävaliokunnan pöytäkirjat liitteineen sekä lehdistömateriaali.

Miksi osuustoimintaa, miksi metsäteollisuutta?

Osuustoiminnallinen Metsäliitto on hyvä tarkastelupiste yhteistyökaptalialismin keskeisiin kysymyksiin. Metsäteollisuus oli ennen ja myös jälkeen murroksen Suomen talouden tärkeimpiä tukipuita. Yhteistyölle perustuva järjestelmä ja yhteistyön kulttuuri rakentuivat Suomessa paljolti metsäteollisuuden ja metsäsektorin ehdoilla. Metsäteollisuudessa yhteistyö oli laajaa ja tiivistä ja kesti pitkään – osin laittomasti aina 2000-luvulle.

Alan kytkös valtiovaltaan oli vahva. Valtio tuki metsäsektoria sekä formaalisti (devalvaatiot, energiapolitiikka, koulutus- ja tutkimuspoli-

Pentti Sierilä, *Corporate Planning and Strategies in Forest Industries*. Tappi Press 1987, erit. 83–84; Pentti Sierilä, *Suomalaisen metsäteollisuuden osaamis- ja yhteistyöverkko. ”Metsäteollisuusklusteri”*. Suomen ulkomaankauppaliitto 1993; Pentti Sierilä, *Corporate Planning, Strategies and Critical Factors in Forest Industries*, Lappeenranta University of Technology 1991; Markku Lammi, *Paperin, koneiden ja osaamisen menestystarina. Metsäklusterin kilpailukyky*, Etna 1994; Markku Lammi, *Metsäklusteri Suomen taloudessa*. Taloustieto 2000; Jussi Raumolin, *Metsäsektorin vaikutus Suomen taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen*. Oulun yliopisto 1984; Kari Lilja (toim.) *The National Business System in Finland: Structure, Actors and Change*. Helsinki School of Economics 2005; Sakari Heikkinen, *Paperia maailmalle. Suomen Paperitehtaitten Yhdistys. Finnrap 1918–1996*. Otava 2000; Sinikka Laiho, *Vuosisata Suomen kartonkiteollisuuden sillonrakentajana. Suomen Puuhiomoyhdistys 1893–1942, Suomen Kartonkiyhdistys Finnboard 1943–1996*. Metsä-Serla 1998; Rauno Rusko, *Coopetition in the Finnish forest industry – a case study, Acta Universitatis Lapponiensis* 216. Lapin yliopistokustannus 2011; Fellman 2008; Fellman 2010.

11. Ks. esim Näsi, Ranta & Sajasalo 1998.

tiikka) että ennen kaikkea epäformaalisti: metsäyhtiöiden laajaa yhteistyötä katsottiin läpi sormien, samoin kuin yksityismetsänomistajien epätavallisen vahvaa kytköstä poliittiseen järjestelmään etujärjestönsä kautta. Valtio pyrki luomaan mahdollisimman suotuisat institutionaaliset olosuhteet metsäyhtiöiden ja metsänomistajien välille, jotta metsästä saataisiin kaikki irti kansakunnan edun nimissä. Vastapuolet muodostivat kartellinsa, jolloin neuvottelut käytiin tehokkaan keskitetysti. Näin valtio tuli myös luoneeksi metsäteollisuudelle dualistisen toimintaympäristön, jossa vientiteollisuus toimi avoimilla ja kilpailuilla maailmanmarkkinoilla, mutta kotimaassa säännellyssä ympäristössä vailla kilpailulakeja.¹² Metsäyhtiöt kyllä kilpailivat keskenään määrättyillä sektoreilla, mutta herrasmiesmäisesti ja rajoitetusti, kirjoittamattomien yhteisten sääntöjen mukaan. Vakiintuneessa liiketoimintakulttuurissa kiihkeää kilpailua pidettiin vulgaarina ja epähienona, epäisänmaallisena sekä uhkana kansantaloudelle.¹³

Särötön ei metsäteollisuuden yhteisrintama silti ollut. Taistelukentäksi muodostui puukauppa, jossa leppoisasti sujuvaa yhteistyötä sotki ”epäpyhä toimija” Metsäliitto. Metsänomistajien omistama osuuskunta oli laajentunut nopeasti perustamisestaan vuodesta 1934, haalinut 1950-luvulta lähtien itselleen teollisuutta ja kasvanut 1980-luvulle tultaessa todelliseksi uhkaksi yksityisille firmoille. Osuuskunnalla oli 130 000 jäsentä ja sen käsissä oli miltei puolet yksityismetsien puunhankinnasta.¹⁴ Pellervolaisen leirin kruununjalokiveen pidettiin muissa yhtiöissä tarkasti etäisyyttä. Vihollisuudet nousivat Metsäliiton ja yhtiömuotoisen metsäteollisuuden perusfilosofian ja tarkoitusperien eroista: edellinen tähtäsi puun menekkiin lisäämiseen ja kantohinnan korottamiseen, jälkimmäinen hinnan laskemiseen mahdollisimman alas kilpailukyyn nimissä.

Merkittäväksi taloudelliseksi voimatekijäksi noussut osuustoiminta oli kokonaisuutena oudon tilanteen edessä 1980-luvulla. Liike oli syn-

tynyt 1900-luvun vaihteessa kansallisessa hengessä ja ”kolmantena tienä” sosialismin ja kapitalismin välillä. Kahdeksankymmentä vuotta myöhemmin se oli sopeutunut valtiojohtoiseen säännöstelytalouteen.¹⁵ Nyt yhteistyötä harjoittivatkin paradoksaalisesti ne liike-elämän voimat ja toimijat, joiden ylivaltaa vastustamaan osuustoiminta oli aikanaan syntynyt. Tähän oli jotenkin sopeuduttava.

Metsäliiton kautta aukeavat koko metsäteollisuuden kaksijakoiset näkymät kotimaan ja maailmanmarkkinoiden välillä. Sen kautta siintävät myös osuuskunnan sisäisestä ristiriidasta nousevat vastakkaiset horisontit: toisaalla markkinatalous, teollisuuden kilpailukyky ja kansainvälinen bisnesmaailma, toisaalla maaseudun metsänomistajat, motin hinta ja pellervolainen ideologia, jolla oli juuret ”syvällä suomalaisessa maaperässä”.¹⁶ Näiden välille jännittyy kaari, jolla Metsäliitto on taiteillut herkässä tasapainossa maailmantalouden ja kotimaan politiikan tuulis-

12. Näsi 2001, 15; Pasi Sajasal, Jari Ojala & Juha-Antti Lamberg, Muutoksia suomalaisen metsäteollisuuden peliympäristössä. Teoksessa Juha Näsi, Juha-Antti Lamberg, Jari Ojala & Pasi Sajasal (toim.) 2001, 159–162; Antti Kuusterä & Juha Tarkka, *Suomen Pankki 200 vuotta II. Parlamentin pankki*. Otava 2012, 583–584.

13. Herrasmiesmäiseksi ymmärretty kilpailun rajoittaminen on tyypillistä yhteistyökapitalisille. Ks. esim. Jeffrey R. Fear, Constructing big business. The cultural concept of the firm. Teoksessa Alfred D. Chandler Jr., Franco Amatori & Takashi Hikino (toim.) *Big business and the wealth of nations*. Cambridge University Press 1997, 551.

14. Varhaisemmista vaiheista ks. Seppo Zetterberg, *Puusta pitemmälle. Metsäliitto 1934–1984*. Kirjayhtymä 1983; Jouko Väänänen, *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Ohjaket omiin käsiin*. Kirjayhtymä 1987, 223–255.

15. Markku Kuisma, Meillä ei ole mitään Rockefelleriä... mutta meillä on osuustoiminta. Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls, *Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*. Pellervo-Seura ry & Kirjayhtymä 1999, 10–28; Annastiina Henttinen, Kolmannen tien etsijät. Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls, *Kansan talous. Pellervo ja yhteisen yrittämisen idea 1899–1999*, Helsinki: Pellervo-Seura ry & Kirjayhtymä 1999, 30–31, 220.

16. Haastattelu 1.

sa. Kovimmat kamppailut on käyty puumarkkinoilla, joissa ideologiaan tai perusviritykseen on sitoutunut selkeä materiaallinen intressi: mikä hinta puusta maksetaan. Tarkastelen seuraavassa puukaupan kehityskulkuja 1980-luvun alkupuolella markkinoiden vastakkaisten voimien, myyjien ja ostajien, leikkauspisteeseen asemoituneen Metsäliiton avulla. Näin piirtyy tarkempi kuva yhteistyökäsitteistä, sen vetovoimasta ja voiman rajoista.¹⁷

”Puu-Valio” tekee siirron

Puumarkkinoilla leimahti viha vuonna 1984, kun talonpoikainen Metsäliitto teki yksityisten metsäyhtiöiden röhkeäksi arvioiman liikkeen. Osuuskunta osti kolmasosalla itsensä sisään Keski-Suomen Vilppulassa sijaitsevaan G. A. Serlachius Oy:n moderniin Pohjan Sahaan. Taustalla olivat Äänekoskelle valmistuvan Metsäliiton ja Serlachiuksen yhteisyrityksen Metsä-Botnian sellutehtaan aiheuttamat järjestelytarpeet. Metsäliitto toimitti kuitupuun Äänekosken sellukattiloihin. Kuitua varten kaadettavista leimikoista tuli myös suuret määrät tukkipuuta, jolle piti löytää määränpää. Metsäliitolle sahojen merkitys oli muutoinkin elintärkeä, sillä omistajat eli isännät tekivät tilinsä arvokkaasta tukkipuusta. Kolme neljäsosaa jäsenten kantorahoista tuli tukista, joka jalostui sahoilla. Tätä ydinliiketoimintaa ei ollut lupa kyseenalaistaa.¹⁸

Metsäliiton johdolla oli yhteisen sellufirman kautta toimiva yhteys perinteikkääseen Serlachiukseseen. Pääjohtaja Mikko Wuoti ja Serlachiuksen hallituksessa istunut Metsäliiton entinen pääjohtaja Veikko Vainio hakivat ratkaisua ennakkoluulottomasti vakiintuneita leirirajoja venyttäen, ja tuloksena kaupat tehtiin. Tukki-koille löytyi määränpää ja samalla Metsäliitto kasvatti toimitusmahdollisuuksia ja toimintaluettuaan.¹⁹

Yksityiselle teollisuudelle ja erityisesti alueella toimivalle puunhankinnan yhteisyritys Puulaaki Oy:lle Serlachiuksen veljeily Metsäliiton kanssa oli kauhistus. Heidän katsannossaan Ser-

lachius petti leirinsä jo toistamiseen: yhtiö rikkoi teollisuuden rintaman 1970-luvulla lähtemällä mukaan yhteisyritys Metsä-Botniaan, ja nyt se sahasi Puulaakin oksaa ja päästi Metsäliiton puuhastelemaan ydinalueelleen. Vaikka Puulaaki olikin melko pieni toimija, oli kysymyksellä laajempaa periaatteellista merkitystä.²⁰ Huolissaan oli Metsäliiton omakin kenttä. Maa- ja metsätaloustuottajain MTK:n Pohjois-Hämeen liitto kehotti osuuskunnan hallitusta varovaisuuteen sen työntäessä kapuloita yksityisten firmojen puunhankintayhtiöiden rattaisiin:

”Teollisuuden Puuyhdistyksen sisällä kuohuu Pohjan Saha -ratkaisujen takia. Puulaaki Oy natisee liitoksissaan. [– –] Liittoamme huolestuttaa Metsäliiton maine puunhankkijana, jota nyt erityisesti pyritään murskaamaan.”²¹

Osuuskunta levitti lonkeroitaan koko maahan ja eteni pelottavaa vauhtia kohti puukaupan monopolia. Vastustajat puhuivat kauhistellen ”Puu-Valiosta” verraten yhtiötä maidontuottajien vahaan organisaatioon. Metsäliiton jäsenmäärä ylitti 1980-luvulla ensimmäistä kertaa 130 000

17. Osuustoiminnan keskeisestä merkityksestä murrosvaiheessa ks. Samuli Skurnik, *Suomalaisen talousmallin murros. Suljetusta sääntelytaloudesta kaksinaapaiseen globaalitalouteen*. Tammi 2005, 31 ja passim.

18. Metsäliitto Osuuskunta (MLO), hallituksen ptk: 2, 4 ja 5/1984, Metsäliiton arkisto (MLA); Operatiivisen työryhmän lisämuistio 1/1984, MLA; Operatiivisen työryhmän muistiot 4 ja 5/1984, MLA; *Metsäliiton Viesti* 2 ja 3/1984; *Helsingin Sanomat* 17.3.1984; *Keskisuomalainen* 18.3.1984; Jaakko Kahiluoto, *Teollisuuden Puuyhdistys 1972–1988. Eräs vaihe puunhankinnan yhteistyötä*. Teollisuuden Puuyhdistys 1988, 69, 79.

19. Haastattelu 3; Pekka Kivelä, *Kotkan siipien suojassa*. Gösta Serlachiuksen taidesäätiö 2004, 36–37.

20. Haastattelu 2; Haastattelu 3; Zetterberg 1983, 180–186; Heikki Haaviston muistiinpanot, 529; Jyrki Kettunen, *Kuuseen kurkottajat. Teknologian kehitys Metsäliiton piirissä 1950-luvun lopulta vuosituuhannen vaihteeseen*, Metsäliitto-Yhtymä 2002, 41.

21. *Etelä-Suomen Sanomat* 12.2.1984.

rajan, ja isäntien yhtiön käsissä oli miltei puolet Suomen yksityismetsien puunhankinnasta. Kasvu oli vauhdikasta ja määrätietoista. Metsäliitto tosin kielsi tavoittelevansa koko maan puukaupan hallintaa, mutta teollinen leiri suhtautui vakuutteluihin epäilevästi. Syytä ehkä olikin. Aiempi hallituksen puheenjohtaja ja MTK:n johtohahmo Veikko Ihamuotila oli puheessaan Metsäliiton hallintoneuvostolle suorasanaisesti toivonut, että ”me todellakin määräävällä tavalla voisimme hallita näitä talonpojille suunnatun tärkeitä puumarkkinoita.”²²

Metsän vuosi 1983

Tunteita kuumensi puolin ja toisin metsäsektorin epäonnistunut markkinointitempaukset, teollisuuden yhteisesti sponsoroima ”Metsän vuosi 1983”, jonka tarkoitus oli saada suuri yleisö ymmärtämään metsätaloutta ja -teollisuutta. ”Metsä on ystäväs” -sloganilla mainostettu vuosi kääntyi ”ennen näkemättömäksi metsän ongelmavuodeksi”, jota tahdittivat epäonnistuneet puunhinta-neuvottelut, takkuava puukauppa sekä teollisuuden, metsänomistajien ja Metsäliiton kova kinastelu.²³

Teollisuus kärsi puupulasta, kun taas Metsäliitolla puuta riitti jäsentensä metsistä. Johtopäätös oli suoraviivainen: Metsäliitto näivetti yksityisfirmojen bisnestä. Pohjimmiltaan ”koettiin, että se nostaa puuraaka-aineen hintaa. Ja kun tiedetään mikä merkitys sillä on metsäteollisuudessa, niin siitä tulee päävihollinen”, tiivistä Metsäliiton johtaja.²⁴

Tästä seurasi suoraa toimintaa. Yksityistä pääomaa edustavat yhtiöt hyökkäsivät osuuskuntaa vastaan syyttäen sitä puukaupan ja metsäteollisuuden ongelmista. Metsäliiton epäilyjä herättäviä kytköksiä keskustapuolueeseen, MTK:hon sekä ennen kaikkea tiivissä yhteydessä etujärjestön kanssa toimiviin metsänhoitoyhdistyksiin tuotiin esille epämiellyttävässä sävyssä. Vihjailut levisivät laajalle. Pääministeri Kalevi Sorsa arvosteli läheisiä suhteita ja asetti puuhouoltotoimikunnan pureutumaan puukaupan

ongelmiin. Oikeuskanslerinvirasto tutki väitettyjä laittomuuksia Metsäliiton ja metsänhoitoyhdistysten yhteistyössä. Väitteet saivat tukea Metsäteollisuuden Keskusliitosta. Vaikkei laittomuuksia löytynyt, uutisointi oli kiusallista ja johti siihen, että metsänhoitoyhdistysten sääntöjä muutettiin. Hyökkäyksiä tuli selustaankin: metsänomistajat suomivat omaa yhtiötään kantohintojen alhaisuudesta. Metsäliitto taisteli kairailla rintamalla.²⁵

Omaa sotaansa kävivät myös itsenäiset sahurit. Pienten laitosten elinehto oli saada sahaus-sivutuotteena syntyvä hake kaupaksi sellutehtaille. Integroituneella teollisuudella oli näin kortit käsissään: mikäli sahurit maksoivat isännille valikoiduista tukeista teollisuutta paremmin, laski teollisuus vastaavasti hakkeen hintaa. Sahat pidettiin ruodussa, jotta leimikoiden hinnat pysyivät maltillisina. ”Hakesota” leimusi monta vuotta eikä säästänyt Metsäliittoakaan.²⁶

Bensiiniä liekkeihin heittivät vielä radikaaleiksi ryhtyneet ympäristönsuojelijat, jotka saivat vuosikymmenen vaihteen jälkeen mielipiteil-

22. Veikko Ihamuotilan puhe Metsäliiton hallintoneuvostolle 1974, MLA.

23. *Metsäliiton Viesti* 6/1983; *Savon Sanomat* 1.11.1983; *Kaleva* 2.11.1983; *Keskisuomalainen* 2.11.1983; *Kansan Uutiset* 1.11.1983; *Kansan Tahto* 1.11.1983; *Pohjanmaan Kanssa* 28.10.1983; Juhani Viitala, *Puukaupan sopimuspolitiikka. Eri vaiheita ja tulevaisuuden näkymiä*. Tietosanoma 2002, 159–160.

24. Haastattelu 4.

25. Oikeuskanslerinviraston tiedote 31.10.1983, MLA; Yrjö Hassi oikeuskanslerinvirastolle 26.8.1982, MLA; Keskusmetsäläutakunta Tapion ohjeet metsänhoitoyhdistyksille 25.4.1984, MLA; MTK:n sisäinen tiedote puuhouoltotoimikunnasta 12.5.1983, Maataloustuottajain Keskusliitto MTK:n arkisto (MTKA); MTK:n tiivistelmä puuhouoltotoimikunnan ehdotuksista, MTKA; Viitala 2002, 131–135; Juhani Viitala, *Metsänhoitoyhdistysten 100 vuotta. Miljoonan ihmisen metsäpalvelijaksi*, Tietosanoma 2006, 203–207, 225–230.

26. *Helsingin Sanomat* 1.12.1983; Niklas Jensen-Eriksen 2008, 135, 137; Viitala 2006, 199–208; Esko Pakkanen, *Metsäherrojen mennyt aika. Teollisuuden Metsänhoitajat ry 100 vuotta*. Teollisuuden Metsänhoitajat ry, 2011, 114–115.

leen palstatilaa teollisuuden näkemysten rinnalla aiempaa herkemmin. Kojjärvi, Lievestuoreen sellutehtaan ympäristörököt, Lapin metsäkiistat ja niin sanottu Äänekosken vesisota²⁷ nousivat otsikoihin. Metsätalouden profiilin kohoittamiseksi ja puukaupan sujuvoittamiseksi lanseerattu teemavuosi keikahti kiistelyksi ja kahnauksiksi koko metsäsektorissa. Kun Metsäliitto järjesti samana vuonna puunhankintansa uusiksi ja laajensi reviiiriään, yksityisen teollisuuden vastustus oli mahdollisimman kovaa.²⁸

Väljä kiristänyttä ”Metsän vuotta” seurannut Pohjan Sahan selkkaus oli esimakua tulevista mullistuksista puuhankinnan ja koko metsäteollisuuden kentässä. Se lähensi odottamattomalla tavalla yksityistä pääomaa edustavaa Serlachius-ta ja pellervolaista Metsäliittoa ja loitonsi kaksikkoa muusta teollisuudesta. Yksityisen teollisuuden tiivis rintama sai särön. Yhteistyö oli juurtunut suomalaisten teollisuusmiesten kulttuuriin niin syvälle, että se mahdollisti perinteisten vihollisten kädenlyönnin.

”Puukaupan kiljuvat jalopeurat”

Metsäliitto uudisti puunhankintansa organisaation vuonna 1983. Taustalla olivat Äänekosken sellujätin ja pohjoisen Kemi Oy:n viireillä olevien omistusvaihdosten aiheuttamat muutokset hankinnan alueellisissa painotuksissa. Metsäliitto otti leveämpää asentoa pohjoisessa ja Keski-Suomessa. Maa jaettiin kuuteen hankinta-alueeseen, joiden alle järjestettiin vanhat hankintapiirit. Uudistuksella tehostettiin puunhankintaa sekä sen valvontaa. Trimmattu organisaatio lähti valtaamaan alaa puumarkkinoilla.²⁹

”Tämä on luontaista kehitystä. Ei meillä ole meneillään minkäänlaista offensiivisiä niin, että liikkuisimme ympäri maan kuin kiljuvat jalopeurat”, selvensi Metsäliiton toimitusjohtaja Matti Puttonen.³⁰ Liikkeessä firma joka tapauksessa oli.

Osuuskunta oli juuri neuvotellut itsensä suuren lounaissuomalaisen sahaajan Rymättylä Oy:n puuntoimittajaksi ja rahtasi tukkia Naanta-

lin, Karinaisten ja Taivassalon sahoille. Tukki-erät kuluttivat jo aiemmin teitä Merikarviaan ja Rengon Puulaakilta napatulle laitokselle. Pian karavaanit kulkivat myös Närpiöön Metsä-Botnian ostamalle Bölen sahalle sekä Teuvaan Etelä-Pohjanmaalle. Edullisten hankintasopimusten laatiminen oli suhteellisen helppoa, kun vastapuolen sahat kärvistelivät kaikki Metsäliiton aikaansaamassa tukkipulassa tai olivat jo valmiiksi omassa vaikutuspiirissä. Metsäliitto osti yhdessä Rauma-Repolan kanssa konkurssiin menneen Sahojen Laivaus Oy:n kolme länsisuomalaista sahaa, jotka ajettiin heti alas. Näin vapautuivat laitosten puukiintiöt ja raaka-aine keskittyi suurempiin yksiköihin. Vuonna 1985 Metsäliitto osti Paimion sekä suuren Kyrön sahan, jolle rahdattiin Kirkniemen tehtaan seudun tukit. Metsä-Saimaan saha uudistettiin ja sen tuotavuutta parannettiin.³¹

Metsäfirmojen konttoreissa purtiin hamma- ta sahojen ”kaappausten” takia. Taustalla olivat kylmät numerot. Yksityisen puolen metsäjohtajat seurasivat synkkinä aggressiivisesti laajentu-

27. Metsä-Botnian Äänekoskelle rakennettavaa sellutehdasta vastaan nousi 1980-luvun alussa laaja kansanliike, jolla oli lopulta vaikutusta jopa 1987 uudistettuun vesilakiin. Metsäliitto nimesi selkkauksen ”Äänekosken vesisodaksi”. Ks. Esa Konttinen, *Päijänne puhtaaksi, reittivedet raikkaammiksi*. Jyväskylän yliopisto 1994.

28. Suomen luonnonsuojeluliitto julkaisi ”Metsän vuonna” 1983 teemakirjan *Tämä vihreän kullan maa*, jossa pohdittiin laajasti metsätaloutta ja metsien tilaa. Pohjois-Suomen metsäkiistoista ks. esim. Jouko Hannula, *Kuulkaa korpeimme kuiskintaa. Taistelu Pohjois-Suomen metsistä*. Viestintä J. Hannula Ky 1995 ja Aarne Reunala & Matti Heikinheimo, *Taistelu metsistä. Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa*. Kirjayhtymä 1987. Lento-ruiskutuksista ja 1980-luvun ympäristökiistoista yleisesti Mika Pekurinen, *Elämää metsässä ja metsästä*. Metsäkonfliktien kahdet kasvat. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela (toim.) *Luonnon ehdoilla vai ihmisen armoilla?* Atena 1997, 45–98.

29. *Metsäliiton Viesti* 1/1983.

30. *Talouselämä* 17/1984.

31. *Vakka-Suomen Sanomat* 23.2 ja 10.5.1984; *Aamulehti* 28.4.1984; *Säkylän-Köylön-Yläneen Sanomat* 28.6.1984; *Satakunnan Kansa* 21.6.1984; *Helsingin Sanomat* 8.8.1984.

vaa Metsäliittoa, jonka osuus yksityismetsien puunhankinnasta Lounais-Suomen sydänalueilakin kohosi yli 40 prosentin. Luku kylmäsi. Metsäliitto ”levitteli rahojaan” ja ahmi puuta markkinoilta.

Puun lisäksi ahmittiin pääomia. Kesän lopulla 1984 Metsäliiton Teollisuus Oy päätti 170 miljoonan markan osakeannista, ensimmäisestä listautumisen jälkeen. Osakepääoma lähes kaksinkertaistui.³² *Uusi Suomi* ruoti emoyhtiö osuuskunnan toimia:

”Metsäliitto on tarmokkaasti muuttamassa pörssi-käyttäytymistään. Metsäliitto haluaa kohottaa pörssin avulla imagoaan ’tavallisena’ metsäyhtiönä. Tätä toimintaa tukee myös yhtiön teollisuuspolitiikka. Raja-aidan ’patruunapuolen’ metsäteollisuuteen on tultava matalammaksi.”³³

Patruunapuoli ei kaveeruksesta kiinnostunut, vaan halusi tehdä selvän pesäeron pellervolaisiin. Syitä arvuuteltaessa Metsäliiton ovelana tunnettu pääjohtaja Mikko Wuoti ihmetteli: ”Haluaivatko? Ehkä siinä tapauksessa on lähinnä kysymys siitä, että olemme muita lähempänä raaka-ainemyyjä.” Vitsikkäästi esitetty pohdinta ei riisunut vastapuolta aseista – päinvastoin.³⁴

Rationalisointisopimus, savujako, kartelli?

”Metsäliitto, metsänhoitoyhdistykset ja puun myyjäpuoli kaiken kaikkiaan on joutunut metsäteollisuuden taholta koko rintamaleveydelle ulottuvan hyökkäyksen kohteeksi. Keinovalikoima on laaja ja monipuolinen. Yhteisenä tavoitteena on pyrkimys vaikeuttaa Metsäliiton toimintaa ja heikentää sen asemaa.”³⁵

Metsäliiton metsäosaston sisäisen muistion tilanearvio kertoo, että puumiehet eivät 1980-luvun alussa elätelleet harhakuvia lämpimistä suhteista muuhun teollisuuteen. Eikä aihetta ollutkaan.

Puukaupan jumiutuminen johtui teollisuuden näkökulmasta siitä, että MTK:n kanssa juoniva Metsäliitto pidättäytyi myymästä puuta tavoitellen kovempaa hintaa raaka-aineesta. MTK olikin julistanut eräiden yksityisten yhtiöiden puunhankkijan Tehdaspuun kauppasaartoon.³⁶ Niukkuus uhkasi osuuskunnan markkinaosuusien kasvaessa. *Aamulehti* kirjoitti:

”MTK:n valtapeliin kuuluu Metsäliiton paisuttaminen. Metsäliitto on muun teollisuuden kauhuksi kaapannut itselleen vuosi vuodelta yhä suuremman puukakun. Puhutaan puu-valiosta. Metsänhoitoyhdistykset on tehokkaasti valjastettu tukemaan MTK:n valtapyrkimyksiä.”³⁷

Metsäliitto vaikutti jo pelkällä olemassaolollaan puun hintaan kohottavasti, kun taas teollisuus pyrki hinnan hilaamiseen mahdollisimman alas – näin yksinkertaisilta asiat näyttivät. Yksityinen metsäteollisuus ryhtyi koviin toimiin ja solmi kassakaappisopimuksia, jotka kielsivät kuljetusvaihdot ja muun puunhankintaan liittyvän yhteistoiminnan Metsäliiton kanssa. Pyrkimys oli metsänomistajien oman teollisuuden toiminnan vaikeuttaminen ja itse asiassa koko osuuskunnan kaataminen ”laajalla ja totaalilla painotuksella”.³⁸

Teollisuuden pyhällä vihalla Metsäliittoa kohtaan oli kuitenkin taipumus hälventyä, jos bisnes sitä edellytti. Kun puupula äityi riittävän pahaksi, aina joku lipesi rintamasta ja päätyi hattu kädessä Metsäliiton pakeille. Metsäliitto taas joutui todellisiin ongelmiin, jos se ei pystynyt myymään muulle teollisuudelle jäseniltään tulevia miljoon-

32. Metsäliiton Teollisuus Oy, hallituksen pöytäkirjat 9, 10 ja 14/1984 sekä 3 ja 7/1985, MLA.

33. *Uusi Suomi* 24.9.1984.

34. *Kauppalehti* 8.11.1984.

35. Metsäliiton metsäosaston sisäinen muistio ”Koko rintamaleveyden hyökkäys” 17.12.1981, MLA.

36. MTK:n kiertokirje 22.3.1983, MTKA.

37. *Aamulehti* 4.12.1983.

38. Metsäliiton metsäosaston sisäinen muistio ”Koko rintamaleveyden hyökkäys” 17.12.1981, MLA.

nien kuutiometrien ylijäämiä. Ostoboikotin ja kuljetusvaihtoista kieltäytymisen lisäksi osuus-kunta pelkäsi naapurifirmojen epäävän Metsäteollisuuden Keskusliitossa Äänekoskelle rakennettavan sellutehtaan investointiluvan. Välittömien liiketaloudellisten syiden takana vaikutti metsäteollisuuden pitkä traditio ratkoa ongelmat yhteistoimin, vihollisuuksista huolimatta. Tältä pohjalta ja molemminpuolisesta tarpeesta syntyivät vastentahtoisesti niin kutsutut rationalisointisopimukset vuosina 1982 ja 1984. Toimitusjohtaja Matti Puttonen neuvotteli Metsäliiton mukaan teollisuuden (Enso-Gutzeit, Kajani, Puulaaki, Rauma-Repola, Schauman, Tehdaspuu, Yhtyneet Paperitehtaat) puumarkkinayhteistyöhön. Neuvotteluvalti ja toisaalta ongelma oli juuri puu, jota muilta puuttui ja jota Metsäliitolla oli liikaa.³⁹

Kyse oli hankalasta asiasta. Pohjimmiltaan sopimukset loivat kartellin. Yksityiset yhtiöt olivat jakaneet alueita ja yksittäisiä leimikoitakin vuosisadan alusta alkaen, mutta Metsäliiton mukaantulo oli ennenkuulumatonta. Sopimuksia ei pyritty peittelemään jäsenistöltä vaan selittämään ne parhain päin, kierrellen ja kaarrellen: ”Puutavarayhtiöt ilmeisesti halusivat meidät mukaan puun ostoja koskevaan yhteistyöhön. Toki meillä jonkinlaista yhteistoimintaa onkin, muttei sen laatuista kuin kartelliepäilyissä on esitetty.” Kiistanalainen asia tuli julkisuuteen nopeasti. Tuonaikaisen kilpailulain mukaan kartelli ei ollut laitton, mutta metsänomistajien yhtiölle kilpailun rajoittaminen oli yhtä kaikki kiusallista. Metsäliiton mukaan kyse oli korjuu- ja kuljetuskustannusten alentamisesta. Osuuskuunta kielsi sopimusten koskevan jäseniään tai yhtiön olevan mukana savujaossa – mikä pitikin paikansa, sopimuksilla suunnattiin vain suuria puueriä – mutta perusteluja ei helpolla nieltä. Motin hinnalla ansaitsevan isännän oli vaikea ymmärtää, mitä hän hyötyi ostokartellista, joka pyrki hinnan pudottamiseen. Kentältä kantautui ärähtelyä. Selittely teollisuuden kustannussäästöistä ja sitä kautta kohoavista puun hinnoista ei

mennyt läpi. Isännille kuvio oli selvä: tukin hinta oli tärkein, teollisuuden menestys toissijaista. Metsää oli vaikea nähdä omilta puilta.⁴⁰

Metsäliitolle (ja muille yhtiöille) sopimuksista oli hyötyä. Suuret puuerät päätyivät sopivalle ostajalle niin, etteivät muut häirinneet kaupantekoa hintakilpailullaan. Kartellin kautta saavutettu puurauha mahdollisti jälleen kuljetusvaihdot, jolloin vältettiin satojen kilometrien rekkarallit. Säästöjä tuli. Sopimusten pulmallinenkin puoli oli tiedossa, mutta Matti Puttonen punnitsi edut suuremmiksi:

”Olen varma, että rationalisointisopimus aiheuttaa Metsäliitolle vaikeuksia, mutta kuten mainitsin sen mukanaan tuoma kauppa- ja vaihtotoiminta on niin tavattoman suurimerkityksinen lisätessään Metsäliiton ostomahdollisuuksia ja antaessaan huomattavan taloudellisen tuloksen, että se vielä ennen Äänekosken sellutehtaan valmistumista on tarpeellinen.”⁴¹

Sopimusten ydin sekä Metsäliitolle että muulle teollisuudelle oli puukaupan käynnistäminen ja sujuvoittaminen. Hyödyt olivat molemminpuoli-

39. Haastattelu 5; Metsäliiton Itä-Suomen ylimetsänhoitaja-alueen muistio 26.10.1984, MLA; Rationalisointisopimuksen pöytäkirja 25.6.1984, MLA; Maataloustuottajain Keskusliiton metsävaltuuskunnan kirje metsänhoitoyhdistyksille 24.9.1982, MLA; Muistio ”Metsäliitto ja suurimmat puunostajat sopineet puunhankinnan kehittämisestä”, päiväämätön, MLA; Sopimus puun hankintatoiminnan rationalisoimiseksi 8.9.1982, MLA; Muistio ”Puunhankinnan rationalisointisopimus: Mitä on sovittu”, päiväämätön, MLA; Teollisuuden Puuyhdistyksen ja Metsäliiton kokouspöytäkirja 17.8.1982, MLA; Viitala 2002, 142; Kahiluoto 1988, 68; Pakkanen 2011, 134.

40. Haastattelu 5; Haastattelu 6; MTK:n metsävaliokunnan ptk:t 6, 10, 11 ja 16/1982, MTKA; MTK:n metsävaltuuskunnan neuvottelumuistio 8.9.1982, MTKA; MTK:n metsävaltuuskunnan kirje metsänhoitoyhdistyksen hallitukselle 24.9.1982, MTKA; *Maaseudun Tulevaisuus* 29.9.1984; Veikko Tiainen, *Vähentäjää vähentämässä. Tehdaspuu Oy puunhankkijana Suomessa*. Jyväskylän yliopisto 2011, 211; Kahiluoto 1988, 68; Pakkanen 2011, 74–75, 134; *Kaleva* 11.1.1985.

41. Toimitusjohtaja Matti Puttonen Metsäliiton hallinto-neuvostolle 10.8.1984, MLA.

set: osuuskunta sai varastonsa purettua ja muu teollisuus puuta laitoksilleen. Tilanteen rauhoituttua syntyi myös sopu puun hinnasta ja kauppa käynnistyi normaalisti. Kaikesta huolimatta osapuolet allekirjoittivat paperin vastentahtoisesti. Kartelli ei suinkaan muodostunut veljellisessä yksituumaisuudessa vaan puolipakolla. Yhteistyökäsitteiden veto voima oli vahva.

Teollisuuden vai isäntien ehdoilla?

Kartelli oli ilman muuta edullinen Metsäliitolle, mutta oliko se sitä metsänomistajalle? Kannattiko jäsen-omistajan painottaa vain puun hintaa vai oliko viisaampaa katsoa pidemmälle ja taipua osuuskunnan parasta ajatellen? Valittavana näyttivät olevan joko lihavammat tukkitilit ja altistuminen suhdanteille tai kevyempi kukkaro ja tasaisen varma menekki. Kysymys yhtiön ja metsänomistajan eduista ja intressiriidoista tuli esille tiukassa sävyssä rationalisointisopimuksen tultua julki.

Puun hinnasta oli sovittu tulopoliittisen kokonaisratkaisun tapaan keskitetysti 1960-luvulta lähtien. Pöydän toisella puolen istui teollisuuden edustuselin TPY, toisella MTK – ja Metsäliitto. Ratkaisun synnyttyä suositushinnat julkaistiin *Maaseudun Tulevaisuudessa*. Metsänomistajan oli helppo myydä, kun yleinen taso oli tiedossa. Harva joutui harmittelemaan ostajan höynäytystä tai kadehtimaan naapuria, koska hinta oli kaikille sama, vaikka toisinaan joustikin ylös tai alas.⁴²

Metsäliiton rooli kuviossa oli kahtalainen ja ristiriitainen. Osuuskunta tyttärineen oli sekä puun myyjä että ostaja. Yhtiö neuvotteli hinnasta omistajiensa eli isäntien riveissä MTK:n rinnalla, vaikka oli myös suuri teollisuudenharjoittaja. Metsäliitto istui kahdella tuolilla ja tasapainotteli jäsenistönsä ja teollisuuden välillä. Toimivat suhteet oli säilytettävä molempiin suuntiin. Toisaalta puusta oli saatava isännille kelpo hinta, toisaalta täytyi pyörittää omaa teollisuutta kustannustehokkaasti. Vaikka vahvimpana viiteryhmänä oli MTK, istui Metsäliiton edusta-

jia myös Metsäteollisuuden Keskusliitossa ja teollisuuden muodostamisessa myyntiyhdistyksiksi kutsutuissa vientikartelleissa. Metsäliiton merkittävää roolia kuvastaa se, että hintasopimuksiin liitettiin 1980-luvun puoliväliin asti ”Metsäliittopykälä”, jossa teollisuus sitoutui ottamaan vastaan Metsäliiton toimittamaa puuta tietyn määrän. Tämä ärsytti teollisuutta suunnattomasti ja provosoi salaisiin sopimuksiin.⁴³

Metsäliiton kytkös MTK:hon oli perinteisesti vahva. Osuuskunta syntyi tuottajajärjestön puukaupallisena käsivartena. Jäsenpohja oli sama ja intressit yhteiset. Kentällä miehet tunsivat toisensa, niin kauppatilaisuudet kuin saunailat ja hirvijahdit järjestettiin yhdessä. MTK:n ja Metsäliiton ylin johto neuvotteli keskenään erityisessä ”vanhempainneuvostossa”, joka käsitteli pääasiassa kysymyksiä puun hinnasta. 1980-luvulta alkaen tämä epävirallinen elin ryhtyi tarkastelemaan korrelaatiota kantohintojen ja metsätuotteiden vientihintojen välillä. Laskelmista sai alkunsa yhteinen hintaseuranta, niin kutsuttu hintaputki. Järjestö ja metsäyhtiö olivat vielä 1980-luvun alkupuolella tiiviisti ”samaa taloa”.⁴⁴

Tuottajajärjestön kautta Metsäliitolla oli myös erityissuhde metsänhoitoyhdistyksiin. Yhdistykset suosivat melko avoimesti Metsäliittoa tarjotessaan palveluja, joita rahoitettiin lakisääteisillä ja pakollisilla metsänhoitomaksuilla. Metsänhoitoyhdistysten miehet olivat käytännössä Metsäliiton ostoasiamiehiä, joilla oli maakuntia kiertäessä osuuskunnan kauppa- ja salkussaan. Tältä osin kytkös ei ollut välttämättä tavallisen oikeustajun mukainen, vaikka pykälän mukainen olikin.⁴⁵

Osuuskunnan keskeisiä luottamushenkilöitä vaikutti sekä metsänhoitoyhdistyksissä että

42. Sopimusjärjestelmästä tarkemmin ks. Viitala 2002.

43. Ks. esim. Viitala 2002; Kahiluoto 1988; Pakkanen 2011 132; Heikki Haaviston muistiinpanot, 532.

44. Haastattelut 5 ja 7; Hintaputkilaskelmia vuosilta 1980–1995, faksi MTK:sta Metsäliittoon 30.4.1996, MTKA; Viitala 2002; Kahiluoto 1988; Zetterberg 1983.

45. Haastattelut 5 ja 7; Pakkanen 2011, 132–135.

tuottajajärjestössä. MTK:n pitkäaikainen puheenjohtaja Heikki Haavisto hoiti Metsäliiton hallintoneuvoston puheenjohtajan tehtäviä ja istui metsäyhtiön tytäryritysten hallituksissa. Häntä edeltänyt MTK:n puheenjohtaja Veikko Ihamuotila oli osuuskunnan hallituksen puheenjohtaja. Näiden merkittävien yhteiskunnallisten vaikuttajien kaksoisroolit olivat vain näkyvin osa tiuhaan kudottua, saman jäsenpohjan kautta muodostunutta suhdeverkostoa Metsäliiton, MTK:n, metsänhoitoyhdistysten ja myös keskustapuolueen välillä. Pellervolaisten firmojen, keskustapuolueen ja tuottajajärjestön yhteys oli historiallinen ja luonteva, mutta näin voimakas valtakeskittymä sapetti ulkopuolisia.⁴⁶

Jo Metsäliiton rooli hintaneuvotteluissa teki siitä yksityisen teollisuuden vastapuolen, mutta ilman laajaa suhdeverkostoa osuuskuntaa tuskin olisi pidetty aivan yhtä pelottavana vihollisena. Tiivis verkosto ulottui parhaimmillaan valtakunnan ylimmälle tasolle. Urho Kekkosen presidenttikaudella metsäyhtiöt kiroisivat, että Veikko Ihamuotila saattoi ongelmatilanteessa nostaa luurin ja ottaa suoran yhteyden Tamminiemeen. Aivan näin suoraviivaisesti asiat hoituivat harvoin, mutta kun Metsäliitto tiedettiin Ihamuotilan silmäteräksi, lämpimät suhteet kielivät vuorineuvoksille osuuskunnan erityisasemasta. Yhteisymmärrys pisti vielä erityisesti silmään, kun Kekkosen suhteet osuustoimintaan ja sen johtajiin olivat muutoin viileänpuoleiset.

Yksityistä metsäteollisuutta kiukuttaneesta esimerkistä käy Metsä-Botnian Kaskisten sellutehtaan rakentaminen 1970-luvulla. Tehdas kohosi ”keittiön kautta”, poliittisin päätöksin vastoin alan omaa säätyä. Pääomaa kerätessä ensimmäisen osakkeen merkitsi Kekkonen, joka oli liikkeellä ennen kaikkea alue- ja kehityspoliittisista syistä. Joka tapauksessa tämänkaltaiset manööverit olivat muistissa osuuskunnan myöhempien onnistumisten yhteydessä, esimerkiksi perinteikkään Kemi Oy:n joutuessa Metsäliiton haltuun 1986. Jokainen laajentuminen käänsi veistä haavassa. Ihamuotilan ja kohta Kekkosen-

kin jäätyä sivuun toivottiin Metsäliiton painoarvon keventyvän, mutta tilanne näytti aivan toiselta: osuuskunta vahvistui ja laajentui, sen verkostot eivät juuri repeilleet.⁴⁷

Voimistuvaa Metsäliittoa pidettiin yhä jyrkemmin epäsuosittuna toimijana, *enfant terrible*na ja puukaupan häirikönä, joka vedätti hintoja ylös MTK:n ja keskustapuolueen tuella. Yksityistä pääomaa edustavan yhtiömuotoisen metsäteollisuuden puolijulkinen tavoite oli tyrkätä häiriköivä Metsäliitto nurin. Jopa niin, että yhtiöiden yhteinen puunhankintafirma määrittä osuuskunnan etenemisen pysäyttämisen tärkeimmäksi tehtäväkseen.⁴⁸

Lopulta bisnes oli kuitenkin bisnestä. Tiukan paikan tullen yhtiöt lipesivät sopimuksista ja taipuivat käymään kauppaa Metsäliiton kanssa. Ja kuvio toimi toisinkin päin: myös Metsäliiton oli pakko saada puunsa liikkeelle varastoista maakaamasta ja pidettävä kustannukset aisoissa kuljetusvaihoilla ja muulla yhteistyöllä. Jumiutunut puukauppa ja keskinäinen kiistely aiheuttivat tappioita molemmin puolin. Yksin rahasta ei silti ollut kyse. Entisten vihollisten väkinäinen yhteistyö kertoi tavoista, joilla metsäteollisuus ja liike-elämä ylipäänsä olivat tottuneet Suomessa reagoimaan hankaliin tilanteisiin tai vastoinkäymisiin. Ongelmien yli päästiin yhteistyöllä. Vihollisiksikin luonnehdittavat tahot olivat säännöllisesti pakotettuja nielemään ylpeytensä ja

46. Haastattelu 5. Henkilöverkostoista ks. Annastiina Henttinen, Kolmannen tien etsijät. Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls 1999, 200 sekä Sami Karhu, Osuuskunnat taas ovat suorastaan affääriyrityksiä. Teoksessa Markku Kuisma, Annastiina Henttinen, Sami Karhu & Maritta Pohls 1999, 337, 341 sekä samasta teoksesta sivun 129 kaavio, joka havainnollistaa tiiviitä kytköksiä. Ihamuotilasta ja Haavistosta tarkemmin sama teos 208–213 sekä Juha-Antti Lamberg, Isäntien metsäteollisuus. Metsäliitto-ryhmittymä 1934–1998. Teoksessa Juha Näsi, Juha-Antti Lamberg, Jari Ojala & Pasi Sajasalo 2001, 105.

47. Haastattelu 8; Henttinen 1999, 183, 211; Karhu 1999, 366.

48. Tiainen 2011, 49, 55, 67–68, 80, 210.

ratkomaan asioita saman pöydän ääressä. Foorumit ja kontaktit olivat valmiita. Puukaupan myrskyistä huolimatta yhteistyön siunauksellisuuden mantraa hokivat johtavat teollisuusmiehet, metsätalousasiantuntijat ja poliitikot yhdessä kuorossa. ”Omissa hiekkalaatikoissa leikkimisen” nähtiin käyvän kalliiksi.⁴⁹ Suomeen oli juurtunut syvään yhteistyön kulttuuri, yhteistyökaptalismi. Rationalisointisopimukseksi nimetty kartelli syntyi yhteistyön kulttuurissa puolipakolla ja Metsäliitto lähti mukaan, vaikkakin vastentahtoisesti.⁵⁰

Vaikea päätös siunattiin hiljaisesti MTK:ssa ja Metsäliiton hallintoelimissä eli sille saatiin ainakin muodollisesti isäntien hyväksyntä. Metsäliiton johdon tehtävä oli jatkuvasti selittää yhtymän tietyllä tapaa skitsofreenista toiminta-ajattusta isännille ja toisaalta teollisuudelle, toimia välittäjänä. Tässä kohtaa vaaka näytti kallistuneen teollisuuden puolelle, mutta epätasapaino onnistuttiin perusteamaan jäsenille. Toimivalla johdolla oli omistajien tuki, vaikka kentällä saattetiinkin purnata.⁵¹

Seisominen ainakin toisella jalalla teollisuuden rintamassa ei sinänsä ollut uutta. Yhteistyötä Metsäliiton ja muiden metsäteollisuusyhtiöiden välillä oli toki tehty monilla tasoilla: myyntiyhdistyksissä, investointisääteilyssä, puukiintiöissä, tutkimus- ja kehitystyössä, yhteisyrityksissä ja erinäisissä ostokartelleissa. Suhteiden ytimessä eli puukaupassa välit olivat kuitenkin tulehtuneet pahasti. Rationalisointisopimus oli siksi jättiylätys. Metsänomistajien oma yhtiö nytkähti piirun verran tiiviimmin yksityisten kyyteen. Suomen taloutta ohjaava yhteistyön pohjavirtaus, keskinäistä kilpailua rajoittava yhteistyökaptalismusi, imi uomaansa nekin liike-elämän osat, joita pyrittiin pitämään virran ulkopuolella.⁵²

”Puukaupan uusi aikakausi”

”Se syntyi sittenkin”, ihmetteli Metsäliiton metsäpäällikkö vuonna 1984 uusittua rationalisointisopimusta sisäisessä muistiossaan.⁵³ Edellis-

vuoden riitelyn jälkeen tämä ei ollut itsestään selvää. Sopimuksesta väännettiin kättä pitkään ja hartaasti. Jokin oli nyt muuttunut. Metsäliitto asemoi itsensä uudella tavalla puukaupan kenttään ja myös omaan jäsenkuntaansa ja ideologiaansa nähden. Metsäosaston laatima toimenpideohjelma ”Puukaupan uusi aikakausi” oli tässä suhteessa paljastava. Muistio rinnasti puumarkkinat ja tiukasti säädellyn pankkitoiminnan ja oli kuin minkä hyvänsä metsäyhtiön puunhankintaosaston laatima:

”Ostajien välillä ei voi vallita kilpailua hinnalla. Kilpailu tapahtuu työn laadun täsmällisyyden, asiakaspalvelun yms. muodossa (vrt. pankit). Ostajat sitoutuvat keskinäisellä sopimuksella eliminoimaan hintakilpailun (vrt. pankit). Ostajien välinen hintakilpailun poistaminen koskee kaikkia puukauppaa käyviä yrityksiä, mukaan lukien metsäliiton ja sahayritykset (vrt. osuuspankit ja säästöpankit). [– –] Puukaupassa vallinnut hintakilpailu joko poistuu tai se poistetaan. Ellei se poistuu osapuolten välisin toimenpitein, se poistetaan väkivalloin.”⁵⁴

Metsäliitto pyrki luomaan tiiviin puukartellin muun metsäteollisuuden kanssa, vaikkei savuja-koihin mennytkään ja teki kaiken ainakin MTK:hon nähden avoimesti. Tukkiyhtiöiden vastavoimaksi syntynyt yhteenliittymä näytti kääntäneen takkia – tai sopeutuneen markkinatalouden vaatimuksiin ihanteistaan joustaen.

49. Metsäliiton pääjohtaja Mikko Wuoti *Maaseudun Tulevaisuudessa* 26.1.1985.

50. Metsäteollisuuden yhteistyöstä ks. esim. Jensen-Eriksen 2007; Jensen-Eriksen 2008; Ojala 2008.

51. MTK:n metsävaliokunnan ptk:t 6/1982 ja 1/1984, MTKA.

52. Metsäliiton ja yksityisten yhtiöiden suhteista Haastattelu 5; Tiainen 2011, 211.

53. Metsäpäällikkö Kauko Taivaisen muistio 2.7.1984, MLA.

54. Metsäosaston päiväämätön sisäinen muistio 1980-luvun alusta, MLA. *Nyt julkaistu Sakari Siltalan artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*

Muistion metsäliittolaiselle sfäärille vieras henki ja väkivaltainen asenne olisivat ulos vuotaessaan nostattaneet metsänomistajien kapinaliput. Savujakojen ja puukartellien tullessa julkisesti puheeksi yhtiö väisteli kysymystä, ja pakotettunakin puhui asiasta vain kiertoilmauksin ja sivulauseissa. Näin kaarrellen ja selitellen pääkonttorin strategit saivat kuin saivatkin ajatukset hyväksyttyä myös kentän metsämiehillä ja lopulta isännillä. Purnausta kyllä kuului, mutta se oli totuttu sivuuttamaan. Näkökulmasta ja painotuksesta riippuu tulkitseeko muistion ja sopimuksen pellervolaisen eetoksen kuoppaamiseksi ja isäntien edun hylkäämiseksi vai notkeaksi ja taitavaksi tasapainoiluksi teollisuuden ja metsänomistajien välillä. Joka tapauksessa Metsäliitolle kyse todella oli ”uudesta aikakaudesta”, selkeästä askeleesta teollisuuden suuntaan. Sitä vastoin laajemmassa talouselämän kontekstissa sopimus edusti jatkuvuutta. Metsäliiton istuminen yhteen uuteen pöytään yksityisen teollisuuden kanssa – ja vielä osuuskunnan pyhimmällä ja herkimmällä alueella puukaupassa – osoitti yhteistyökäsitteiden taikapiirin vetovoimaa ja vahvuutta. Vanhat viholliset ryhtyivät yhteiseen savottaan.

Puukaupan kiemurat osoittavat, että yhteistyökäsitteiden oli 1980-luvulla Suomessa vielä voimissaan. Eikä kyse ollut yksin kartelleista, vaan laajasta kirjosta muodollisia ja epämuodollisia yhteyksiä, suhteita ja kytköksiä. Yhteistyön kulttuuri ei myöskään poistanut kilpailua – tähän ei edes pyritty. Päämäärä oli kilpailun rajoittaminen tietyille alueille. Kilpailu piti karsinoida sen tuhoisien piirteiden poistamiseksi tai ainakin lieventämiseksi. Koska vientiyhtiöiden etu samastui usein kansantalouden etuun, valtio katseli yhteistyötä ja kilpailun rajoittamista läpi sormien ja tukikin sitä.

Kyse oli monimuotoisesta ja laajasti hyväksytystä kulttuurista, jolla oli oma dynamiikkansa ja muotonsa. Maan talouselämässä oli ”tuhoisasti” kilpailevia sektoreita ja tiukkoja, muodollisia kartelleja sekä kaikkea näiden väliltä: yritysten

verkostoja, strategisia alliansseja, ryhmittymiä, yhteisyrityksiä sekä kassakaappisopimuksia, kädenpuristuksia ja seurantakokouksia. Rajat yhdistysten ja kartellien välillä olivat häilyvät. Puukaupassa saatettiin kilpailla verissä päin ja seuraavalla hetkellä piirrellä puumerkkejä kartellipapereihin ja hioa yhteisiä strategioita. Puhdasta yhteistyökäsitteitä Suomi ei edustanut, eikä ideaaleja edustanut yksikään valtio: arkkityyppi Saksassakin kilpailtiin, eikä kilpailukäsitteiden luvatussa maassa Yhdysvalloissa yhteistyötä tai kartelleita pystyttyä kuristamaan kokonaan hengiltä. Varauksista ja kauneusvirheistä huolimatta puukaupan suuria linjoja tarkasteltaessa voi sanoa, että Suomi kytketty tiiviisti vielä 1980-luvulla siihen Saksan aiemman mallin mukaiseen eurooppalaisten valtioiden rintamaan, jossa talousjärjestelmän leimallisimpana piirteenä oli yhteistyö. Kaikua yhteistyön kulttuurista kantautuu 2010-luvullekin.

Viittaan haastatteluihin anonymisti (sattumanvaraisella numerolla) asioiden arkaluonteisuuden vuoksi ja useiden haastateltujen pyynnöstä. Tietojen saaminen on ollut mahdollista ainoastaan anonymiteettiä kunnioittamalla. Haastattelut on nauhoitettu, litteroitu ja talletettu Metsäliiton arkistoon.

Haastattelut (haastattelijana Sakari Siltala)

Heikki Haavisto, ministeri, MTK:n puheenjohtaja, Metsäliiton hallintoneuvoston puheenjohtaja, haastateltu 17.3.11.

Kari Haavisto, Metsäliiton finanssihohtaja, haastateltu 3.10.2011.

Asmo Kalpala, Metsäliiton talousjohtaja, Tapiola-yhtiöiden pääjohtaja, haastateltu 9.2.2012.

Pekka Kivelä, lehdistöneuvos, Metsäliiton viestintäjohtaja, haastateltu 15.4.2011.

Harri Lallukka, Metsäliiton metsäjohtaja, haastateltu 27.7.2011.

Aarre Metsävirta, Metsä-Serlan varatoimitusjohtaja, haastateltu 8.2.2011.

Jaakko Punkari, metsäneuvos, Metsäliiton hallinto-, järjestö- ja henkilöstöjohtaja, haastateltu 18.5.2011.

Matti Puttonen, vuorineuvos, Metsäliiton toimitusjohtaja, haastateltu 25.8.2011.